

«حلقات»

درس ۱۴۰

استاد: حجت‌الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیاران: آقای محمدعلی مهدوی و میثم حقگو

مقدمه

پس از بررسی تواتر و اجماع، به عنوان وسائل اثبات وجدانی، در این درس به بررسی شهرت که از دیگر وسائل وجدانی است می پردازیم. شهرت - که معنای اصطلاحی متعددی دارد - کاکرد ویژه ای در استنباط احکام شرعی و نیز اعتبار بخشی به روایات معصومین دارد. از این درس، به طور فشرده، به معرفی اقسام مختلف اجماع و میزان حجیت هر یک از اقسام خواهیم پرداخت.

كلمة الشهرة بمعنى الذیوع و الوضوح لغة و تضاف فى علم الاصول الى الحديث تارة و الى الفتوى اخرى.

و يراد بالشهرة فى الحديث: تعدد رواة الحديث بدرجة دون التواتر.

و يراد بالشهرة فى الفتوى: انتشار الفتوى المعيرة بين الفقهاء و شيوعها بدرجة دون الاجماع.

و نحن اذا حددنا التواتر تحديدا كيفيا بالتعدد الواصل الى درجة موجة للعلم - و لو بمعنى يشمل الاطمئنان - فسوف لا تتجاوز

الشهرة فى الحديث - التى فرض فيها ان تكون دون التواتر - درجة الظن، و الخبر الظنى ليس من وسائل الاحراز الوجدانى

للدليل الشرعى، بل يحتاج ثبوت حجيته الى التعبد الشرعى، كما ياتى.

و اذا حددنا الاجماع تحديدا كيفيا بتعدد المفتين الى درجة موجب للعلم - و لو بمعنى يشمل الاطمئنان - فسوف لا تتجاوز

الشهرة فى الفتوى - التى فرض فيها ان تكون دون الاجماع - درجة الظن بالدليل الشرعى، و هو ليس كافيا ما لم يقم دليل

على التعبد بحجيته.

و اذا حددنا الاجماع تحديدا كميا عدداً باتفاق مجموعة الفقهاء كان معنى الشهرة فى الفتوى تطابق الجزء الاكبر من هذه

المجموعة: اما مع عدم وجود فكرة عن آراء الآخرين، او مع الظن بموافقتهم ايضا، او مع العلم بخلافهم.

و الشهرة بهذا المعنى قد تدخل فى الاجماع بالتحديد الكى فى المتقدم، و توجب احراز الدليل الشرعى بحساب الاحتمال، و هو

امر يختلف من مورد الى آخر. كما ان احراز مخالفت البعض يعيق عن الكشف القطعى للشهرة بدرجة تختلف تبعا لنوعية البعض

و موقعه و لخصوصيات اخرى.

ثم ان فى الشهرة فى الفتوى بحثا آخر فى حجيتها الشرعية تعبدا، و هذا خارج عن محل الكلام، و انما يدخل فى قسم الدليل

غير الشرعى.

طرق حصول شهرت

۱. محققه ﴿خود فقیه از طریق تحقیق، به شهرت دست یابد.

شهرت از دو راه به دست می آید :

۲. منقوله ﴿از طریق نقل دیگران، به شهرت دست می یابیم.

نکته : این تقسیم بندی در مورد اجماع و تواتر نیز قابل طرح است اما در بحث فعلی کاربردی ندارد.

شهرت در لغت و اصطلاح

در لغت : به معنی انتشار، پخش شدن، وضوح و... می باشد

شهرت

۱. شهرت روایی: به فراوانی راویان یک حدیث اطلاق می شود اما این فراوانی نباید به فراوانی روایات در حدیث متواتر برسد.

۲. شهرت فتوایی (اجماعی): به شیوع یک فتوای معین بین فقها تا درجه ای که ب ه حد اجماع نرسد، اطلاق می شود.

در اصطلاح

۳. شهرت علمی (استنادی): به شیوع استناد و عمل فقها به یک روایت معین در فقه اطلاق می شود.

تفاوت شهرت عملی و شهرت فتوایی:

۱. در شهرت فتوایی مستند و مدرک مشهور نباید معلوم باشد، زیرا شهرت فتوایی در سایه اجماع مطرح می شود. بنابراین

از آنجا که در اجماع ، مدرک مُجمَعین نباید معلوم باشد در شهرت فتوایی نیز مدرک مشهور نباید معلوم باشد اما در

شهرت عملی مستند و مدرک کاملاً روشن است.

۲. در شهرت فتوائی، مشهور فقط دارای یک فتوا می باشند ولی در شهرت عملی ممکن است فتاوی مشهور متفاوت باشد اما مستند مشهور فقط یک روایت معین است؛ یعنی از همین یک روایت معین برداشت های متفاوتی شده است. بنابراین در شهرت فتوایی، معیار وحدت فتواست اما در شهرت عملی، معیار وحدت روایت است.

نکته:

- مافوق شهرت روایی، تواتر است.

- مافوق شهرت فتوایی، اجماع است.

سؤال:

چرا تواتر را مافوق شهرت روایی در نظر می گیریم؟

جواب:

تواتر عبارتست از تعدد روایت حدیث به اندازه ای که علم یا اطمینان حاصل شود . اما در شهرت روایی، تعدد روایت حدیث تا اندازه ای است که ظن به صدور حدیث از معصوم (ع) حاصل شود. پس از آنجا که قطع مافوق ظن است ؛ بنابراین تواتر نیز از اعتبار بیشتری نسبت به شهرت روایی برخوردار است.

نکته:

از آنجا که ظن فاقد حجیت است ، در نتیجه شهرت روایی نیز اعتبار و ارزشی ندارد و قابلیت اینکه جزء وسائل اثبات وجدانی قرار گیرد را نخواهد داشت.

سؤال:

چرا اجماع مافوق شهرت فتوایی است؟

جواب:

برای پاسخ دادن به این سؤال ابتدا باید اجماع را تعریف نمائیم. اجماع دو تعریف دارد. الف) تعریف شهید صدر (کیفی) که براساس حساب احتمالات است. ب) تعریف مشهور علما (کمی) است. در نتیجه شهرت هم دو تعریف خواهد داشت، کیفی و کمی

الف) اجماع کیفی: کثرت فقهایی که به یک فتوای معین حکم صادر کرده اند به قدری زیاد باشد که از کثرت آنها علم به ثبوت این حکم در شرع حاصل شود.

در این صورت شهرت فتوایی نیز عبارتست از کثرت فقهایی که به فتوای معین حکم نموده اند تا حدی که ظن به ثبوت حکم شرعی حاصل شود.

بنابراین چون ارزش علم و قطع بیش از ظن می باشد، ارزش اجماع نیز بیش از شهرت فتوایی می باشد.

نکته:

شهرت فتوایی کیفی، فاقد اعتبار و حجیت می باشد؛ زیرا ظن حجیت ندارد.

ب) اجماع کمی: اجماع طبق تعریف مشهور علما عبارتست از اتفاق همه فقها بر یک حکم، اعم از اینکه مفید قطع باشد یا نباشد. طبق این تعریف شهرت فتوایی نیز عبارت خواهد بود از اجتماع اکثریت فقها، اعم از اینکه از رای اکثریت فقها علم به حکم شرعی حاصل شود و یا ظن به حکم شرعی حاصل شود.

نکته:

شهرت فتوایی کمی، گاه مفید علم و گاه مفید ظن می باشد. بنابراین گاهی دارای حجیت و گاهی فاقد حجیت و اعتبار می باشد.

تذکر:

هنگامی که از عبارت «مشهور» استفاده می شود دارای یک مفهوم می باشد که حکایت می کند از: وجود عده ای اقلیت یا قولی شاذ و نادر در مقابل مشهور،

این عده اقلیت دارای سه حالت می باشد.

۱. ما هیچ اطلاعی از فتوای آنها نداریم.

۲. گمان می کنیم موافق مشهور نیستند اما به این مطلب علم و قطع نداریم.

۳. علم و قطع داریم که قول شاذی مخالف قول مشهور اختیار کرده اند.

نکته:

گاهی اصطلاح اجماع کیفی با اصطلاح شهرت کمی، تداخل می کند. در این حال بر یک پدیده واحد، هم اجماع کیفی و هم شهرت کمی صدق می کند، زیرا به علت فتوای اکثریت فقها به یک حکم خاص، علم به ثبوت این حکم در شرع حاصل می شود.

سؤال:

آیا همیشه از رای اکثریت، علم به ثبوت حکم در شرع ثابت می شود؟

جواب:

خیر؛ اگر فحول علما در بین مخالفین مشهور قرار بگیرند در این صورت از رای اکثریت، علم حاصل نمی شود؛ اما اگر از فتوای مخالفین اطلاعی نداشته باشیم و یا حتی ظن داشته باشیم که موافق مشهور باشند، در این حالت می توان از رای اکثریت، علم به ثبوت حکم در شرع حاصل نمود.

سؤال:

آیا شهرت فتوائی دلیل شرعی محسوب می شود؟

جواب:

خیر؛ دلیل شرعی باید از شارع مقدس صادر شود، اما شهرت فتوائی محصول فتوای فقها می باشد. بنابراین حتی اگر جزء وسایل اثبات تعبدی حکم شرعی محسوب شود باز هم دلیل شرعی نخواهد بود.

چکیده

۱. اگر خود فقیه از طریق تحقیق، شهرت را بدست آورد، شهرت محققه و اگر از طریق نقل دیگران بدست آورد، شهرت

منقوله نام دارد.

۲. اقسام شهرت عبارت است از: {
- روایی ⇐ شیوع یک حدیث خاص بین روات
- فتوایی ⇐ شیوع فتوای خاص بین فقها
- علمی ⇐ شیوع عمل به یک حدیث خاص بین فقها

۳. شهرت روایی از جنس تواتر، و ضعیف تر از آن است اما شهرت فتوایی از جنس اجماع، و ضعیف تر از آن است

۴. تواتر، مفید قطع و شهرت روایی، مفید ظن است.

۵. شهرت فتوایی {
کیفی ⇐ مفید ظن است ⇐ پس اعتبار ندارد.
کمی {
گاه مفید علم است {
پس حجیت دارد .
و با اجماع کیفی تداخل می کند
گاه مفید ظن است ⇐ پس اعتبار ندارد

۶. اگر فحول علما در بین مخالفین مشهور باشند، از رأی اکثریت، علم حاصل نمی شود.

۷. شهرت فتوایی، حتی اگر جزء وسایل اثبات تعبدی حکم شرعی محسوب شود، باز هم دلیل شرعی نخواهد بود.